

RAPPORT

RYPER I AGDER

TAKSERING AV RYPEBESTANDER I 2014

Foto: Olav Schrøder

Sammendrag

I starten av august 2014 ble det i regi av Norges jeger og fiskerforbund gjennomført rypetaksering 4 ulike steder i Agder. Områdene er lokalisert i Setesdal Vesthei fra Bykle i nord, Bygland i sør og Sirdal i vest. Årets taksering viser at både rypetettheten og rypeproduksjonen ser ut til å være på et bra nivå i alle områder bortsett fra i Øvre Setesdal Vesthei (jf. Tabell 1). Eksempelvis så har Njardarheim i Midtre Setesdal Vesthei den høyeste rypetettheten av alle de takserte Statskogeieendommene i landet, og produksjonen er også i toppsjiktet. Takseringen viser at det er klare forskjeller mellom de ulike områdene. I områder med høy tetthet og god produksjon anbefales et uttak på maksimalt 30 % av bestanden. I områder med middels rypebestand bør uttaket holdes på maksimalt 15 % av bestanden. I områder med lav tetthet bør jakt unngås. Det bør legges vekt på å felle ungfugl fremfor eldre fugl, samt at jakt senhøstes og vinterstid bør begrenses. Siden det er første året mange av områdene takseres, så er det vanskelig å si om forskjellene mellom områdene skyldes ulikt naturgrunnlag (dvs. naturlig "gode" og "mindre" gode områder), årlige variasjoner eller andre forhold. Når man får data over flere år, så vil man kunne si noe mer om dette.

Tabell 1 Oppsummering av resultater for de ulike takseringsområdene.

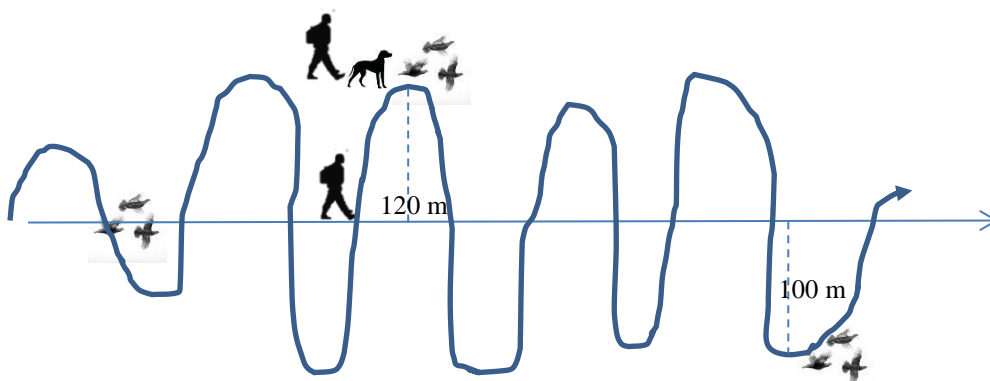
Område	Ant. linjer	Antall meter taksert	Antall observasjoner (oppflukter)	Antall km taksert pr. oppflukt	Antall ryper sett	Antall/km ² (95% sikkerhet)	Antall kylling/2 voksne
						2014	2014
Øvre Setesdal Vesthei	10	29950	22	1,3	91	7 (3-15)	4,5
Midtre Setesdal Vesthei	32	63400	72	0,8	-	38 (27-52)	7,0
Søndre Setesdal Vesthei	24	37351	56	0,7	298	35 (20-63)	4,9
Vestre Setesdal Vesthei	18	70 322	32	2,2	179	25 (14-44)	5,9

Bakgrunn

Prosjektet "Ryper i Ager" er et samarbeid mellom fylkeskommunene og fylkesmennene i Agder-fylkene, NJFF Aust-Agder, NJFF Vest-Agder, Verneområdeforvaltningen for Setesdal, Vesthei- Ryfylkeheiene landskapsvernområde, Statskog, Høgskolen i Hedmark, Avd. Evenstad, grunneiere og frivillige taksører. I tillegg har NJFF Rogaland bidratt med data for ett område. Formålet med prosjektet er å bedre bestandssituasjonen for rype gjennom en bedre og mer kunnskapsbasert forvaltning. For å oppnå dette er det satt i gang et arbeid med taksering av ulike rypeområder i Agderfylkene. Bærebjelken i prosjektet er velvillige grunneiere og den store innsatsen fra frivillige taksører som sammen med sine hunder har taksert mer enn 200 km med takseringslinjer. Det er et ønske at årets taksering kan være starten på et langvarig arbeid med å styrke forvaltningen av rypene i Agder, og som samtidig kan bidra til å øke kunnskapsnivået blant jegere, grunneiere og forvaltere. Sett i lys av de gode erfaringene fra i år, så håper vi å kunne utvide prosjektet med flere områder i årene som kommer.

Metode

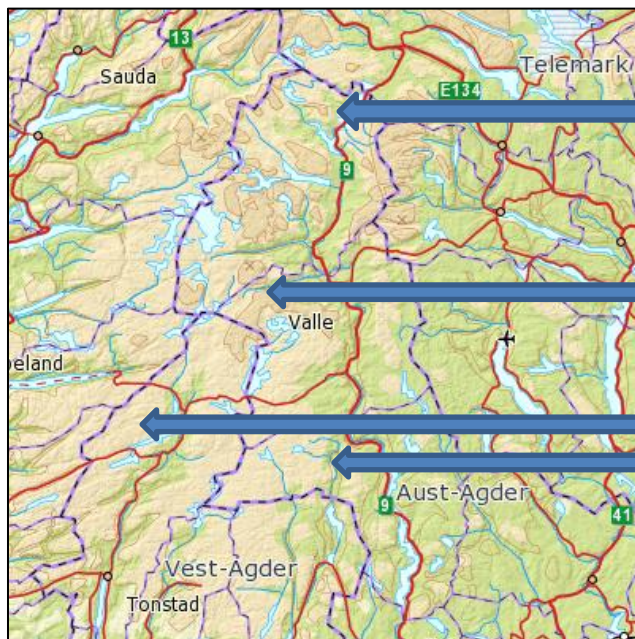
Takseringene er gjennomført etter avstandsmetoden (Distance sampling). Metodikken innebærer at en linjefører følger bestemte fastlagte linjer i terrenget sammen med en hundefører som fører en stående fuglehund. Hunden søker gjennom arealene på begge sider av linja med størst søksintensitet nærmest linja. For hvert kull man finner, måles og registreres avstanden fra der fuglene satt til der hvor linjefører står. Linjene som takseres kan være opptil 5 km lange og legges gjerne med rundt 500 meters mellomrom - fortrinnsvis på tvers av høydegradienten. Målet er at linjene til sammen skal dekke en tilstrekkelig og representativ del av terrenget slik at man kan danne seg et godt inntrykk av bestandssituasjonen i området. Ut fra antall undersøkte linjemeter, antall registrerte ung- og voksenfugl og rypenes avstand til linja i det de letter, så kan man deretter beregne bestandstetthet og nivå på produksjonen. Data for li- og fjellrype behandles separat. Alle data leveres i og analyseres gjennom www.hønsefuglportalen.no.

Figur 1 Gjennomføring av taksering av lirypebestander etter Distance sampling-metoden.

For mer informasjon om metodikken vises det til nettsidene til Høgskolen i Hedmark: [Beskrivelse av Distance sampling-metodikken.](#)

Takseringsområder

Øvre Setesdal Vesthei (Bykle)

Midtre Setesdal Vesthei (Njardarheim)

Vestre Setesdal Vesthei (Valevatn Sirdal)

Søndre Setesdal Vesthei (Bygland/Valle)

Figur 2 Kart som viser lokalisering av takseringsområder.

Takseringsområdene er nøyaktig definert med faste årlige takseringslinjer. Av hensyn til grunneiernes interesser vises det her bare omtrentlig plassering.

Øvre Setesdal Vesthei (Bykle)

Området er ca. 25 000 daa, og ligger på mellom 900 og 1100 meter over havet. Terrenget er forholdsvis flatt med noen små topper. Området er preget av myr, med innslag av bjørkeskog i lavereliggende deler. Lenger opp er det vier, fjellbjørk og myr. Det er gått ca. 30 km med takseringslinjer. De siste årene har området vært preget av forsiktig uttak av rype, men utover dette er det ikke gjennomført skjøtsels- og forvaltningstiltak.

Tabell 2 Takseringsresultater for Øvre Setesdal Vesthei (Bykle)

Kommune	Ant. linjer	Antall meter taksert	Ant. obs.	Antall ryper	Ant/km ² (95% sikkerhet)	Ant kylling/2 voksne
					2014	2014
Bykle	10	29950	22	91	7 (3-15)	4,5

Midtre Setesdal Vesthei (Njardarheim)

Njardarheim er en eiendom på cirka 820 000 daa inkludert vannflater. Eiendommen er innom 3 fylker, Aust-Agder, Vest-Agder og Rogaland, og 4 kommuner; Sirdal, Forsand, Valle og Bykle. Arealet ligger mellom Setesdalen i øst og Ryfylket i vest. Områdene strekker seg fra cirka 700 – 1443 meter over havet. Anslagsvis 70-80 % av arealet er typisk fjellryperterreng, men med glidende overganger mellom li- og fjellrype terreng. Det er relativt mye gammelt grunnfjell i dagen, og med mer fuktige områder innimellom. Vegetasjonen er preget av relativt surt jordsmonn og har av gradienter med lav bjørkeskog, fjellbjørk, stedvis vier og myr og bart fjellandskap med snøleier. Klimaet er relativt oseanisk preget med relativt mye nedbør gjennom året, og årevis mye snø og ising. Eiendommer har lange jakktradisjoner og det tilbys i dag dagskort og ukeshjakt for lag, innenfor ulike jaktfelt. Jaktfeltene kan deles inn i lirypeområder, fjellrypeområder og kombinasjonsterreng. Jakttrykket er intensivt i en kortere

periode, og freder seg selv mer eller mindre fra cirka 1. november. Det har heller ikke vært tilbydd vinterjakt de seneste årene. De siste årene har det vært områdekvoter og dagskvoter på jaktfeltene.

Tabell 3 Takseringsresultater for Midtre Setesdal Vesthei (Njardarheim)

Kommune	Ant. linjer	Antall meter taksert	Ant. obs.	Antall ryper	Ant/km ² (95% sikkerhet)	Ant kylling/2 voksne
					2014	2014
Sirdal, Valle	32	63400	72	-	38 (27-52)	7,0

I de foregående årene så har tettheten og produksjonen i Njardarheim blitt beregnet til henholdsvis 24 ryper/km² og 3,3 kyllinger pr. par i 2011, 30 ryper/km² og 4,5 kyllinger pr. par i 2012 og 22 ryper/km² og 4 kyllinger pr. par i 2013. Ut fra årets takseringsresultat kan det se ut til at både bestanden og produksjonen er på et meget bra nivå i år.

Søndre Setesdal Vesthei (Bygland/Valle)

Området ligger mellom 800 og 1050 meter over havet. Terrenget domineres av vann, myr, små fjellbjørk og vierkratt. Det er gått ca. 37 km med takseringslinjer.

Tabell 4 Takseringsresultater for Søndre Setesdal Vesthei (Bygland/Valle).

Kommune	Ant. linjer	Antall meter taksert	Ant. obs.	Antall ryper	Ant/km ² (95% sikkerhet)	Ant kylling/2 voksne
					2014	2014
Bygland/Valle	24	37351	56	298	35 (20-63)	4,9

Vestre Setesdal Vesthei (Valevatn Sirdal)

Området er på ca. 58 000 daa, og det meste av terrenget ligger mellom 800 og 1050 meter over havet. Valevatnområdet har noe lirypeterreng i lavereliggende strøk, men er først og fremst et fjellrypeterreng med typiske fjellrypebiotoper med mye fjell i dagen. Det er gått ca. 70 km med takseringslinjer.

Tabell 5 Takseringsresultater for Vestre Setesdal Vesthei (Valevatn Sirdal)

Kommune	Ant. linjer	Antall meter taksert	Ant. obs.	Antall ryper	Ant/km ² (95% sikkerhet)	Ant kylling/2 voksne
					2014	2014
Sirdal	18	70 322	32	179	25 (14-44)	5,9

I 2012 ble det beregnet en tetthet av på 9 ryper pr. km², og en produksjon på 3,1 kylling pr 2. voksne. Året før (2011) ble tettheten beregnet til 6 ryper pr. km², og en produksjon på 2,3 kylling pr 2. voksne. I 2014 er tettheten estimert til hele 25 fjellryper pr. km², og en produksjon på 5,9 kylling pr 2. voksne. Dette er det beste takseringsresultatet i perioden 2007-2014. 2/3 av de observerte rypene er fjellrype. Siden Distance sampling-metodikken først og fremst egner seg på lirype, så kan det stilles spørsmålsteget ved gyldigheten av resultatene. Tendensen i tallene gir likevel en klar pekepinn på at 2014 ser ut til å være en meget god sesong med tanke på produksjon og tetthet av rype i området.

Diskusjon

Årets taksering må regnes som et utprøvningsår der læring av metodikk og utprøving av takseringslinjer er det sentrale. Først etter flere år med takseringer i de samme områdene, så kan man si om et år er bedre eller dårligere enn "normalt". Årets tall må derfor sees i lys av dette.

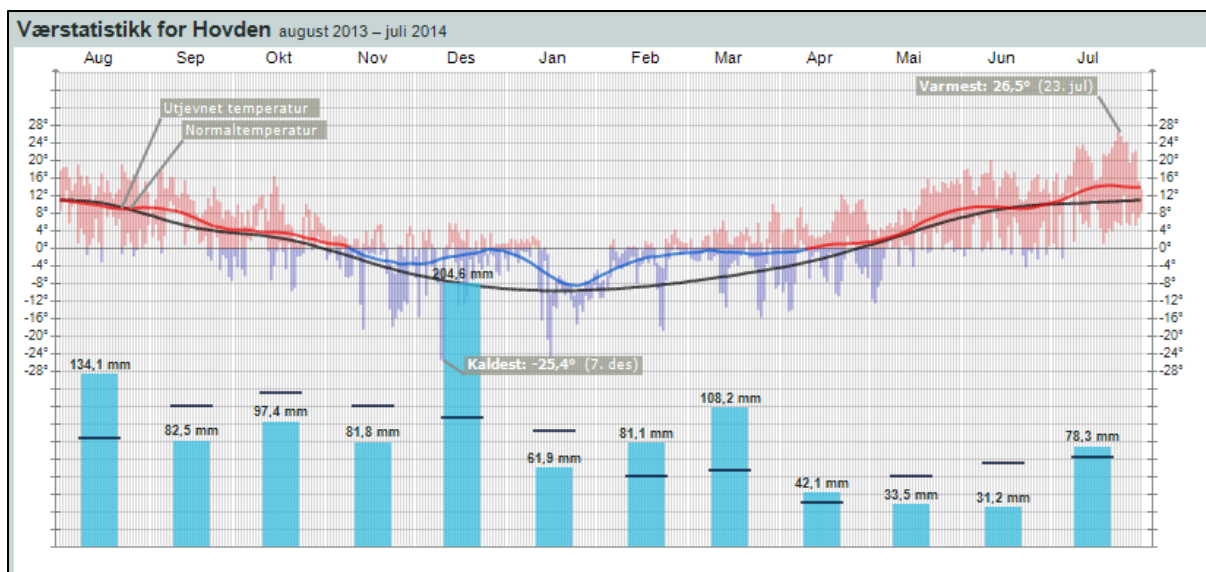
Årets takseringsresultater viser at bestandstettheten i de ulike områdene varierer fra 7 til 38 ryper pr km². Sett bort i fra området lengst nord, så ligger tettheten fra 25 ryper pr km² og høyere, noe som må regnes som gode og gledelige tall. Til sammenligning så ligger gjennomsnittet over tid for en rekke områder taksert ulike steder i landet på 26 ryper pr. km². Produksjonen ligger også på et bra nivå med forholdsvis store kull. De gode tallene i Agder sammenfaller godt med rapporter fra andre deler av landet. Det er verd å merke seg at bestandstettheten i Njardarheim er den høyeste av alle de takserte Statskogeieidommene i landet, og produksjonen er også i toppsjiktet.

Oppsummert kan man si at årets rypebestand mange steder ser ut til å være bedre enn hva som har vært tilfelle de siste årene. Bestandsøkningen skyldes trolig at mange kyllinger har overlevd sommeren som følge av godt vær, god næringstilgang, samt at predatorer som rev og rovfugl har hatt god tilgang på mus og andre smågnagere i år.

Takseringsresultatene fra Øvre Setesdal Vesthei viser vesentlig lavere tetthet i enn hva som var tilfelle i de andre takserte områdene. Dette kan skyldes at det var ikke var optimale forhold på takseringsdagen. Erfaringer fra årets jakthundprøver i samme område kan tyde på at situasjonen er bedre enn hva takseringene gir uttrykk for.

Litt om været i hekkesesongen

På grunn av mye snø i fjellet, så kom våren sent i gang mange steder i fjellet. Tall fra Norges vassdrag og energidirektorat (NVE) viser at det har vært en særdeles snørik vinter med mer snø enn normalt i fjellområdene i Indre Agder. I følge NVEs snørapport fra 11.juni 2014 var det fremdeles mye snø igjen på dette tidspunktet. Dette kan bety at hekkingen har kommet noe senere i gang enn normalt. Samtidig har det i hovedtrekk vært mye fint og varmt vær gjennom både vår og sommer. Tall fra Meteorologisk institutt sine målestasjoner ved Hovden og Valle viser at det i hekkesesongen i mai og juni var vesentlig mindre nedbør og samtidig høyere temperatur enn normalt. Også i juli var det høyere temperaturer enn normalt. Samlet sett gir ofte lite nedbør og høy temperatur gode forhold for hekking – både med tanke på temperatur og næringstilgang siden denne typen vær gjerne bidrar til godt tilfang av insekter og annen mat for kyllingene. Isolert sett skulle dette tilsi god hekkesuksess med lite tap av kyllinger som følge av vær og næringstilgang.

Figur 3 Værstatistikk for perioden August 2013 – Juli 2014 på Hovden (Kilde: Meteorologisk institutt).

Litt om smågnagerbestanden

I mange fjellområder har det i år blitt rapportert om bra med både mus og lemen. Dette var også tilfelle i de fleste av våre takseringsområder. Med bakgrunn i dette kan det se ut til at 2014 er et godt smågnagerår – noe som betyr et lavt predasjonstrykk på rypebestanden. Variasjoner mellom områder vil imidlertid kunne ha betydning for størrelsen på smågnagerbestanden lokalt. Overvåkningsdata for årets smågnagerbestand i regi av Norsk institutt for naturforskning (NINA) og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) foreligger ikke før i oktober. Først når disse tallene er klare, kan man fastslå hvordan smågnagerbestanden har vært i 2014.

Anbefalinger

Undersøkelser fra Norge viser at dersom man har en produksjon på minimum 2,5 kyllinger pr. høne, så kan man høste rundt 15 % av bestanden uten at det går utover neste års hekkebestand. Dette bør være et hovedprinsipp innenfor rypeforvaltningen – og da spesielt i områder med middels gode bestander. I gode år med høy tetthet og god produksjon vil man trolig kunne ta ut noe mer. I områder med tynne bestander på mindre enn 10 ryper pr km² bør man av hensyn til neste års hekkebestand være varsom med å jakte.

Basert på de gjennomførte takseringene kan det se ut som at mange områder i Setedalsheiene i år har en god bestand med høy tetthet og bra produksjon. I områder med høy tetthet (> 35 ryper pr. km²) vil det kunne felles opp mot 30 % av bestanden, uten at det vil få vesentlige konsekvenser for hekkebestanden neste år. Dette forutsetter at jaktinnsatsen i hovedsak konsentreres til tidlig høst, og at jakt senhøstes og vinterstid begrenses. I områder hvor man ikke har oversikt over bestandsstørrelsen må grunneiere og jegere selv vurdere bestanden i sitt område når man skal finne frem til et forsvarlig uttak.

Undersøkelser viser at unge ryper som er på leit etter hekkeområde, ser ut til å slå seg ned der hvor eldre ryper holder til. For å stimulere til god hekkebestand neste vår, bør man derfor forsøke å spare gammel fugl og i stedet forsøke å felle ungfugl. Det gjøres best ved å unngå å felle de første fuglene som letter i en oppflukt, da dette som oftest er eldre fugl.

Feilkilder og usikkerhet

Ved taksering av rypebestander vil det som regel alltid knyttes noe usikkerhet til resultatene på grunn av varianter som dobbelttelling, unøyaktige målinger, dårlig linjeføring, ulikheter i temperatur, solforhold og nedbør, kvalitet på taksører og hunder samt tidsrommet datainnsamlingen skjer over (maks. 4-5 dager). Ut fra resultatene ser det likevel ut som at taksørene har gjort en god jobb.

Det er kun en liten del av fjellområdene som er taksert, og selv om bestander ofte samvarierer mellom ulike områder, så kan det være terreng som er mindre gode enn andre terreng i nærheten. Dette gjør at takseringene ikke nødvendigvis er representative for alle terreng i et område.

For å oppnå en viss statistisk sikkerhet ved bruk av Distance sampling-metoden, så bør man ha minst 30, og helst 40-60 observasjoner i hvert enkelt område. Dette ble kun oppnådd i to av områdene. Dette betyr at det knytter seg noe statistisk usikkerhet til beregningene av bestandstetthet og produksjon.